

хоць і адрасуецца самым маленькім чытачам, аднак нясе ў сабе не толькі глыбокі філасофскі, але і медыцынскі сэнс, які дапамагае раскрыць сакрэт гарманічных, здаровых стасункаў паміж людзьмі:

«Калі ласка», «дзякуй», «добры дзень» –

Ветлівыя словы

Чую ад людзей.

Ветлівымі словамі

Трэба даражыць,

3 ветлівымі словамі

Лёгка жыць [2, с. 41].

Літаратура:

1. Калеснікава, А. А. Сродкі фарміравання лінгвакультурнай кампетэнцыі на занятках па беларускай мове як замежнай / А. А. Калеснікава // Студзеньскія рэспубліканскія навуковыя чытанні «Жыццё, адданае Слову» (памяці кандыдата філалагічных навук дацэнта Генадзя Антонавіча Арцямёнка) : матэрыялы рэспуб. навук. канф., Віцебск, 26 студзеня 2022 г. – Віцебск : Віцебскі дзярж. ун-т імя П. М. Машэрава, 2022. – С. 153–156.

2. Чытанка для дзіцячага сада / уклад. В. Р. Вячорка [і інш.]. – Мінск : Народная асвета, 1990. – 303 с.

КУЛЬТУРНА-ГІСТАРЫЧНАЕ КАМЕНЦІРАВАННЕ НА ЎРОКАХ ЛІТАРАТУРНАГА ЧЫТАННЯ Ў ПАЧАТКОВЫХ КЛАСАХ

Пяшко К. В.

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

г. Брэст, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дацэнт Канцавая Г. М.

У адпаведнасці з праграмай літаратурнага чытання на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі вывучаюцца творы беларускай класічнай літаратуры, вуснай народнай творчасці, якія ўяўляюць сабой жыватворны матэрыял для знаёмства малодшых школьнікаў з нацыянальнай беларускай культурай. Пры разглядзе мастацкага тэксту як складніку культуры неабходна выкарыстоўваць культурна-гістарычнае каменціраванне, якое з'яўляецца эфектыўным спосабам набывання вучнямі ведаў. Задача такога каменціравання – дапамагчы выхаванню чалавека, які ведае сваю гісторыю, свае вытокі. Для гэтага малодшаму школьніку трэба ведаць асаблівасці эпохі, якой прысвечаны ці ў якую быў напісаны канкрэтны мастацкі твор, гісторыю яго стварэння, адлюстраванне ў творы аўтарскага светаразумення, звязанага з асаблівасцямі асобы пісьменніка ці паэта [1].

Мастацкія тэксты, якія вывучаюцца на ўроках літаратурнага чытання, уключаюць значную колькасць лексічных адзінак, якія патрабуюць тлумачэння. Аб'ектам нашай увагі з'яўляюцца ўстарэлыя словы, без разумення лексічнага

значэння якіх малодшыя школьнікі не змогуць пранікнуць у сутнасць мастацкага твора, зразумець аўтарскую задуму. Настаўнік, знаёмячы дзяцей са значэннем і паходжаннем устарэлых слоў, мае магчымасць паказаць вучням, як у слове адлюстроўваецца гісторыя і культура народа, яго менталітэт.

Аналіз падручнікаў “Літаратурнае чытанне” паказаў, што ўстарэлая лексіка прадстаўлена ў іх у значнай колькасці. Выдзяляецца некалькі тэматычных груп: бытавая лексіка, найменні асоб, назвы мер даўжыні, часу, адлегласці, ваенная лексіка, назвы тэрыторый, населеных пунктаў, назвы частак цела. Неабходна, каб вучні не толькі засвоілі семантыку такіх найменняў, але ўсвядомілі ролю гэтых з’яў, паняццяў у беларускай гісторыі.

Разгледзем асноўныя этапы працы з устарэлымі словамі на ўроках літаратурнага чытання на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі.

1. Знаходжанне ў мастацкім тэксце устарэлых слоў: саха – ‘прымітыўная драўляная сельскагаспадарчая прылада для ворыва глебы’, вол – ‘бык, якога раней скарыстоўвалі на сельскагаспадарчых работах’, грэбля – ‘насціл з бяровення або галля для пераезду цераз балота, гразкае месца’, здогады – ‘здагадкі’, дзіда (піка) – ‘старадаўняя колючая зброя ў выглядзе доўгага дрэўка з вострым металічным наканечнікам’, дойд – ‘архітэктар’, сталец – ‘tron, багата аздобленае крэсла на спецыяльным узвышэнні’, показка – ‘гісторыя, байка, легенда’, лучына – ‘доўгая сухая сасновая трэска, якой даўней асвятлялі сялянскія хаты’, капа – ‘даўнейшая мера даўжыні: 60 штук чаго-небудзь’, капшук – ‘мяшчок для тытуню, які сцягваецца шнурком’, чапец – ‘лёгка галаўны ўбор у выглядзе шапачкі, завязанай пад барадой, які раней насілі замужнія жанчыны’, вярста – ‘старая мера даўжыні, роўная 1 км і 60 м’, пан – ‘уладальнік маёнтка, памешчык’, паўвэрсты – ‘мера даўжыні, прыкладна паўкіламетра’, кросны – ‘ткацкі станок; ніцкая аснова, якая навіваецца на навой станка; палатно, тканіна’, цэп – ‘прылада для малацьбы збожжа’, парабак – ‘наёмны работнік у багатага чалавека’, прызба – ‘невысокі земляны насып уздоўж сцяны хаты’, ваяр – ‘воін’, вежа – ‘высокае і вузкае абараняльнае збудаванне’, лапці – ‘сялянскі абутак, плечены з лыка, бяросты або вярвак’, світка – ‘доўгая сялянская верхняя вопратка’, жабрак – ‘бядняк, які жыве з міласціны, старац’ і інш..

2. Высвятленне на аснове звароту да розных слоўнікаў (этымалагічнага, гістарычнага, тлумачальнага і г. д.) наступных звестак пра ўстарэлыя словы: а) канкрэтнае значэнне кожнага незнаёмага ўстарэлага слова ў тэксце; б) усе магчымыя значэнні слова, якія яно мела на розных этапах развіцця мовы аж да знікнення з актыўнага ўжытку.

3. Ва ўстарэлых устойлівых адзінках акрэсліванне дакладнага значэння семантычна невыразных слоў, што прывядзе да спасціжэння канкрэтнага і вобразнага сэнсу фразеалагізма: біць чалом (лоб) – у літаральным гістарычным значэнні ‘паводле звычаю кланяцца, дакранаючыся ілбом зямлі, пры звароце да вышэйстаячага ў сацыяльнай іерархіі’, г. зн. звяртацца да каго-небудзь з просьбай, скаргаю і г. д.

4. Размеркаванне ўсіх устарэлых слоў па дзвюх катэгорыях: а) гістарызмы (лексічныя і семантычныя); б) розныя тыпы архаізмаў.

5. Складанне ў алфавітным парадку слоўніка ўстарэлых слоў, знойдзеных у мастацкім тэксце, з падрабязным тлумачэннем архаічных элементаў.

6. Вызначэнне канкрэтнай стылістычнай мэты выкарыстання ў мастацкім тэкście таго ці іншага ўстарэлага элемента: імітацыя маўленчага каларыту апісваемай гістарычнай эпохі, стварэнне ўзнёслага, патэтычнага вобраза і іранічнага партрэта героя, улік канкрэтнай сітуацыі зносін [2].

Культурна-гістарычнае каменціраванне, як сведчаць праведзеныя ўрокі, цалкам даступнае разуменню малодшых школьнікаў. Яно спрыяе фарміраванню правільнага разумення лексічнага значэння, узбагачэнню слоўніка вучняў, дазваляе прасачыць эвалюцыю значэнняў слова, якое акумулюе ў сабе комплекс паняццяў, вобразаў, асацыяцый, што адлюстроўваюць асаблівасці беларускага нацыянальнага менталітэту.

Літаратура:

1. Еременко, О. И. Лингвокультурологическое комментирование онимов на уроках литературного чтения / О. И. Еременко // Начальная школа. – 2016. – № 7. – С. 30–33.

2. Демичева, В. В. Реализация лингвокультурологического подхода на уроках литературного чтения / В. В. Демичева, О. И. Еременко, Т. В. Яковлева // Начальная школа. – 2014. – № 6. – С. 27–32.

АДВЕРБІЯЛЬНЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ: АСАБЛІВАСЦІ СТРУКТУРНАЙ АРГАНІЗАЦЫІ

Салейка В. У.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Садоўская А. С.

Сінтаксічная характарыстыка фразеалагізмаў у першую чаргу ахоплівае паняцце спалучальнасці ўстойлівых адзінак, іх месца і ролю ў сказе, асаблівасці структуры. Што да структурнай арганізацыі, то фразеалагічныя адзінкі па сваёй будове нагадваюць сказы або разнастайныя злучэнні слоў, хоць на сённяшні дзень навукоўцы не могуць прыйсці да агульнай высновы пры размеркаванні фразеалагізмаў на структурныя тыпы і мадэлі. Згодна з даследаваннямі І. Я. Лепешава, “фразеалагізмы падзяляюцца на тры структурна-граматычныя разнавіднасці: фразеалагізмы-словазлучэнні, фразеалагізмы-сказы, фразеалагізмы-спалучэнні” [1, с. 150]. Кожная разнавіднасць вылучаецца пэўнымі структурнымі тыпамі, якія падзяляюцца на шэраг структурных мадэляў. Аб’ектам нашай увагі стала серыя адвербіяльных (прыслоўных) фразеалагізмаў. Паводле структуры яны размяркоўваюцца па трох структурных разнавіднасцях з адпаведнымі мадэлямі. Прааналізуем іх.

Першая разнавіднасць – адвербіяльныя фразеалагізмы са структурай спалучэння слоў. Гэта адзінкі, у якіх няма “ні граматычна галоўнага, ні